

Prevazilaženje naklapanja o "kulturi". Novi pojmovi kulturne politike

[11_2002]

Kultura kao takva nije nužno dobra. U interesu života zajednice Platon je simbolički prognao umjetnike jer ugrožavaju idealnu državu. Frankfurtska škola nas je prosvijetlila o "afirmativnom karakteru kulture" (Marcuse) i o šteti koju društvima nanosi kulturna industrija (Adorno/Horkheimer), dok *cultural studies* provode fundamentalnu kritiku nedokrajčivih konzervativnih i kolonizirajućih koncepata kulture i njene podjele na "visoku" i "popularnu kulturu".

U svakodnevnicima se susrećemo i s negativnim aspektima kulture koja se koristi za mobiliziranje i upravljanje, kontroliranje i manipuliranje ljudima: tako se primjerice po kolodvorima i stanicama podezmne Hamburga i Beča Mozart i Beethoven, izobličeni kroz zvučničke sustave javnog prevoza, instrumentaliziraju kako bi se marginalizirane skupine prognale iz mjesta koja su im poznata. S hypeom oko kreativne ekonomije umjetnici i kulturni djelatnici sve više su prisiljeni raditi na eksperimentalnim područjima hiperfleksibilizacije i - bez da ih se ikada pitalo - kao pioniri nove ekonomije. A u diskusijama o "srazu kultura" i "ratu kultura" "kulturni identitet" se pretpostavlja kao apsolutno čvrsta datost, kao nešto što ljude dijeli ili čak huška na međusobno ubijanje.

Kulturno nasljeđe time se razvija u instrument ograničavanja javnosti, kulturne industrije se razotkrivaju kao uzročnici postfordističkih procesa (auto-)eksploatacije, a kulturni identitet postaje konceptom za opravdavanje isključivanja i rata.

Unatoč ovim teorijskim i praktičkim evidencijama u kulturnopolitičkom diskursu (neovisno bio on s lijeve ili desne) još uvijek se susreću ista opća mjesta o "kulturi po sebi" koja tvori identitet i ljudima donosi mir i sklad. Uvriježene strategije opravdavanja "kulture po sebi" i dalje koriste, bez ikakve daljnje argumentacije, klasični humanistički argument: čim zaprijeti zatvaranje kazališta i muzeji, poseže se za argumentom da je kultura dio ljudskog bitka. Da bi se takvo što osporilo nema potrebe citirati Adornovu izjavu da nakon Auschwitzta nije moguće pisati pjesme. Budući da je takva kultura, kao pozitivni aspekt civilizacije i čovječanstva, uvijek bila privilegij bijelaca, heteroseksualaca i građana, to nikada nije predstavljalo demokratski argument. A u postmodernim uvjetima društva kontrole on postaje potpuno neprimjeren, pogotovu kada se univerzalna prava instrumentaliziraju za partikularne interese.

Hitno je potrebno zamijeniti praznu frazeologiju o kulturi na razmeđu uzvišenog patosa i tehnoškrog jezika koja se služi ispraznim pojmovima i definicijama. To se ne odnosi samo na koncept "kulture", već na sve kulturnopolitičke pojmove i koncepte koji su predugo i preobuhvatno služili kao ideološki uresi, tako da su ispražnjeni od bilo kakvog značenja.

Pojam kulturnog identiteta može poslužiti kao primjer tome: u većini kulturnopolitičkih dokumenata i iskaza kulturni identitet se poima kao najvažniji pozitivni argument za potporu kulturi - ali opet bez ikakvog obrazloženja i uz najrazličitije zamislive argumente:

- nacionalistički/lokalistički argument: neki koriste "kulturni identitet" vežući ga uz defenzivni, šovinistički argument očuvanja svog "zavičaja", nacionalne, regionalne ili lokalne pozadine. Ova taktika homogenizacije i standardizacije nekog određenog geografskog predjela i njegovih stanovnika postaje u međuvremenu u stvarnosti sve važnijim instrumentom populističkih strategija moći. Konstrukcija nekog umjetnog "mi" naspram apsolutnoj izvanjskosti "drugoga" krči put ekskluzivističkoj i rasističkoj politici. Kulturna politika koja slijedi takav diskurs koristi koncept kulturnog identiteta kako bi podizala spomenike da nas podsjećaju na velebnu prošlost ili velika kulturna događanja koja su primjerena ujedinijujućim kolektivnim osjećajima. Ideja "identiteta bez nacije" na evropskoj razini ne rješava taj problem, već ga samo premješta na supranacionalnu razinu.

- neoliberalni argument: drugi koriste "kulturni identitet" u ekonomskom kontekstu "brandinga" u smislu poboljšanja imidža i tržišne spremnosti mjesta, gradova, zemalja. U ovakvom poimanju kulturnog identiteta kultura služi stvaranju dojma o njejoj autentičnosti i jedinstvenosti za reklamne svrhe. Kultura postaje savršenim prisvajajućim instrumentom za valorizaciju gradskih ili nacionalnih slika kao komplementarna mjera uz reklamiranje i marketing.

- argument vidljivosti: naposljetku, treći koriste "kulturni identitet" u užem, administrativnom kontekstu gdje se gubi svaki osjećaj za razmjere. Kulturni identitet za njih znači da kultura predstavlja savršeno polje za stvaranje vidljivosti Evropske unije pomoću mrvica kao što je budžet EU-a za kulturnu suradnju. Tisuće logoa EU-a na letcima i internetskim stranicama trebali bi osvojiti srca evropljana.

Ako ne želimo zadržati tu pozadinu intelektualne ispraznosti poznatih argumenata i oslanjanja na predmnijevanje da je kultura dobra, moramo tragati za novim argumentima i predložiti skup pojmova i tema koji jamče da se kulturnopolitički koncepti mogu razvijati na solidnijim osnovama. S tim novim argumentima *kulturna* politika mora postati temeljnim dijelom *demokratske* politike. Stoga moramo, ne bismo li otkrili nešto o - pozitivnim, produktivnim - političkim funkcijama kulture u budućoj Evropi, poduzeti rizik napuštanja utabanih staza poznatog kulturnopolitičkog naklapanja i pokušamo pronaći nove pojmove kako bismo dali izraz novim konceptima. U smislu takvih novih koncepata želimo uvesti okvir novih pojmova koji će služiti kao nova osnova za kulturne politike i za raznovrsne kulturnopolitičke razine i njihove konkretne djelokruge.

Privremena autonomija u kulturnom polju

"Kada preostaci javne, državne kulture idu za tim da glasačima prikažu umjetnost korisnom kao vid socijalne mjere ili korisnom za turističku privredu, koliko onda još dugo ideja umjetničke autonomije i njena slavom ovječana individualna sloboda - čak i u njenom današnjem, očiglednom bankrotiranom obliku - mogu biti od koristi za deterritorijalizirane potrebe globalnog kapitala?" (Gregory Sholette)

Kazati da ne postoji pozitivan pojam kulture kao takve i preispitivati političke funkcije kulture ne znači odustati od bilo kakvog koncepta autonomije u kulturnom polju. Naprotiv: akteri u kulturnom polju trebaju jasnu viziju koje su i koje će ubuduće biti funkcije kulture i kulturne politike koje će zaštititi njihovu autonomiju od napada neoliberalne globalizacije, njenih slogana i kategorija kao što je *cultural/creative industries* ili *cultural entrepreneurs* i vječnih obećanja kruha i igara.

Stoga se kulturno polje u današnjoj situaciji mora izboriti za nove oblike autonomije. Pritom ne mislimo na ideološke konstrukcije autonomije kao imaginarnog polja neovisnosti. Nakon više od stoljeća esteticizma i nekoliko dekada postfordizma ono što je preostalo od starog oblika umjetničke autonomije jest samo specijalizirani marketinški instrument konzervativnog elitizma i masmedijskih industrija. Isto tako ne želimo se pozivati ni na deskriptivno-sociološki koncept autonomije kulturnog polja i polja umjetnosti (vidi Niklas Luhmann ili Pierre Bourdieu) koji polazi od očigledne činjenice da svako polje ima svoja vlastita pravila i strukture, pa stoga i svoju relativnu autonomiju.

U vremenima kada ekonomija ruši i probija granice i zapreke među svim poljima mi radije koristimo prekarne koncepte autonomije za koju se neprestano mora izboriti; koncepte kritike moći, subverzije i subvezivne afirmacije koji idu za privremenim oblikom autonomije. Radi se prije o autonomiji kolektivâ nego li autonomnim individuama. Ona ide za samoodređenjem i samoorganiziranjem tih kolektiva s određenim trajanjem, pri čemu kulturno polje funkcionira poput laboratorija za eksperimentiranje novim organizacijskim oblicima.

Ovo je dakako političko-normativni koncept autonomije koji u osnovi propagira da bi svaka inicijativa i svaki projekt u kulturnom polju trebali djelovati koliko god je moguće neovisnije i istodobno preuzimati neku specifičnu funkciju u borbi protiv sveopće dominacije globalne ekonomije. Tu biti autonoman znači ne biti prinuđen popuštati pred ideološkim pritiskom financijera i drugih struktura moći te istodobno tom -

privremenom, prekarnom i kolektivnom - autonomijom postati dijelom kulturnog polja koji nudi prostor za raznolikost i razliku naspram nadirućih i homogenizirajućih ekonomskih tendencija.

Pluralizacija javnosti

*"Stoga, normativno gledano, neće biti evropske savezne države koja bi zasluživala ime demokratske Evrope ne izgradi li se u horizontu jedne zajedničke političke kulture općeevropska integrirana javnost, civilno društvo s interesnim udruagama, nevladinim organizacijama, građanskim pokretima itd.,...
ukratko: komunikativni okvir koji seže preko granica dosada samo nacionalno uspostavljenih javnosti."
(Jürgen Habermas)*

Premda je kukanje nad izostankom evropske javnosti postalo već općim mjestom posljednjih nekoliko desetljeća, ipak se takva jedinstvena sfera niotkuda ne pojavljuje. Naprotiv, situacija se izgleda i pogoršava. Uzrok tome nije samo u jačini pojedinačnih nacionalnih okvira i njihovih javnosti te vidno rastućoj dominaciji malobrojnih transnacionalnih medijskih konglomerata nad medijskim tržištima (što su komplementarni, ali i proturječni razvojni tokovi). On prije počiva u jednom temeljnijem nesporazumu oko mogućnosti, razmjera utjecaja i poželjne veličine javnosti i javnog prostora. Jedna jedina evropska javnost ne samo da nije moguća, već bi bila apsolutno neproduktivna ne shvati li ju se u množini. Ono što je bitno nije zahtjev za jednom jedinom javnošću i njeno konceptualiziranje (bez obzira predočava li ju se kao metajavnost koja je rezervirana za privilegirane klase ili kao sveobuhvatnu metajavnost), već trajna konstitucionalizacija mnoštva javnosti koje svojom mnogoobraznošću korespondiraju ljudima koji žive u Evropi: mnoštvo javnosti, ne predočavanih statično, već kao nastajanje artikulaturnih i emancipatornih praksi.

Takve dinamične javnosti predstavljaju pretpostavke za recipročne razmjene različitih pozicija, za različito u odnosu s različitim. Njihove granice su propusne, one nisu niti ekskluzivno-isključujuće niti inkluzivno-uniformirajuće. Stoga se ne radi o konsenzualnom objedinjenju postojećih javnosti u Evropi u jednu jedinu, moćnu općeevropsku javnost, već o tome da se one konfliktno otvore i umnogostruče. Ono što se računa nije homogenizacija, već trajno sporenje, neprekidno prepregovanje različitih pozicija. Sukladno, "kultura" se ne bi trebala koristiti kao posljednje utočište za konstrukciju i reprodukciju nacionalnih identiteta niti instrumentalizirati za pokušaj sistavne konstrukcije evropskog identiteta. Naprotiv, nju bi trebalo shvatiti kao laboratorij za egzemplarne modele procesualne, konstruktivne dinamizacije razlika. Takvi su se modeli razvili u izrazitoj snazi i raznolikosti diljem Evrope. Konkretno kulturne inicijative, od socio-kulturnih centara i njihovih eksperimenata u stvarnim kolektivnim prostorima do virtualnih prostora medijskih projekata, od *community arts* praksi do raznovrsnih oblika intervencionističkih praksi i performansa na razmeđu kazališta i likovne umjetnosti, od slobodnih radija do "mrežne kulture", dokazale su da su sposobne stvarati specifične političke prostore i javnosti.

Njihova prva prednost sastoji se u tome da one potiču pozicije i participaciju manjina naspram svih oblika većinske homogenizacije. K tome, te javnosti pretpostavljaju u kulturnom polju jednu strukturu koja je u opoziciji spram dvaju fenomena današnjeg populizma: potrebno je poticati pluraliziranje kulturnih i medijskih protiv sve transnacionaliziranije medijske koncentracije. Treba se boriti protiv sve veće instrumentalizacije procedura izravne demokracije od strane populističke politike time da se većem broju ljudi omogući pristup utemeljenoj, ozbiljnoj i raznovrsnoj informaciji. Unutar mnoštva javnosti oni mogu aktivno izraziti i razmjenjivati svoje potrebe. A gdje bi bilo moguće naći te sfere i prostore ako ne u polju kulture?

No dok se gorenavedeni oblici konkretnih kulturnih inicijativa zasnivaju na principima privremenosti i promjene, odgovarajuće kulturne politike izgleda da se koncentriraju na sasvim suprotno, naime retrogradnu tendenciju da podržavaju institucije i institucionaliziraju inicijative, organiziraju mirovanje iz kretanja. Iako se 1968. često mistificirala kao godina koja je obilježila veliku preobrazbu u (kulturnoj) politici, promjene otada bile su što se tiče javne potpore neprofitnih organizacija u kulturnom polju, u usporedbi s velikim javnim institucijama, zapravo kozmetičke naravi.

Zadatak je država-članica i EU-a da stvore pretpostavke za stvaranje javnosti koje su nezavisne od države. To znači da države moraju jamčiti uvjete za procese javnog sporenja, za kulturne i intelektualne forume u najširem mogućem obliku na svim razinama. Sloboda mišljenja, sloboda tiska, sloboda umjetnosti znače više no sloboda od pritiska i cenzure. Naspram dominantnog razvoja prema monopolističkoj i oligopolističkoj kontroli nad (kulturnim) tržištima mora postojati aktivna potpora posredstvom države aktiviranju i pluraliziranju mnijenja, tiska i umjetnosti tako da bi to troje bilo slobodno za generiranje javnih diskusija. Ako to vrijedi na regionalnoj i nacionalnoj razini, na evropskoj razini postoji još veća potreba za djelovanjem. Dok u evropskim državama javnosti - manje više - postoje i uspijevaju, poticajnih mjera i foruma za evropske sporove gotovo nema, a evropske javnosti i ne postoje. Ali to ima i dobru stranu: u stvaranju evropskih javnosti imamo mogućnost da započnemo ispočetka. Male i srednje kulturne inicijative i mediji mogu odigrati bitnu ulogu u stvaranju pretpostavki za Evropu koja je radikalno usmjerena na participaciju. Kulturna politika ima obavezu da pridonese transformaciji tih inicijativa u heterogeni krajolik evropskih javnosti.

Specifični intelektualci. Novi oblici subjektiviranja u kulturnom polju

"Angažman umjetnika, autora i znanstvenika u socijalnim sporovima postaje sve važniji, pogotovu danas kada moć poprima posve nove oblike. Historiografija je pružila dovoljno dokaza za ulogu akademskih think tankovima u razvoju i širenju danas svijetom dominirajuće neoliberalne ideologije. Tim think tankovima i ekspertima mora se suprotstaviti kritički think tankovi gdje 'specifični intelektualci' (u foucaultovom smislu eksperti s kompetencijama u specifičnim područjima i pitanjima) surađuju na intelektualnim suradnjama i gdje su u poziciji da definiraju ciljeve i namjere za svoje akcije." (Pierre Bourdieu)

Kada se francuski filozof Pierre Bourdieu latio tog pojma svog kolege Michela Foucaulta, želio je dati predlog za oružje protiv neoliberalne ideologije. Umjetnici i intelektualci ne bi trebali biti instrumentalizirani i pokazivati se jatacima moći, već spojiti kompetencije sa stručnjacima s drugih područja ne bi li pružili otpor moći, pružili otpor većinskim strukturama.

Dugo - u dugoj tradiciji od Zole do Sartrea, od Karla Krausa do Güntera Grassa - intelektualci su se pozicionirali kao zagovornici univerzalnoga. Foucault međutim predlaže nešto sasvim drugo: nasuprot tradicionalnog koncepta univerzalnog intelektualca koji misli o drugima i za druge, Foucault zahtijeva koncept specifičnog intelektualca koji misli i govori s njima i kao jedan od njih. Dok struktura univerzalnog intelektualca duplira reprezentaciju i hijerarhijsku komunikaciju i teži dospjeti do pozicije moći, konstituirane moći, specifični intelektualci preferiraju kolektivni rad i nereprezentativne prakse. U hijerarhijskom sistemu specifičnih poveznica različite kompetencije tvore tok konstituirajuće moći (koja nikada ne bi trebala postati konstituiranom moći). U takvim kontekstima umjetnici i intelektualci više se ne poimaju kao (povremeni) građani, čiji politički aktivizam postoji nezavisno od njihovog rada kao teoretičara ili umjetnika. Namjesto toga oni svoje kompetencije utkvaju u mreže koje ne dopuštaju da se jasno odijeljuju političke aktivnosti na jednu stranu i znanosti ili umjetnosti na drugu. Kao posljedica urušava se tradicionalna dioba između teorije i prakse, između intelektualne svakodnevnice i političke iznimke, između estetike i politike u privremenim preklapanjima i otvara put prema mnogostrukim interakcijama i konvergencijama unutar subjekata samih.

Doista, Foucaultov koncept predstavlja osnovu za vrlo progresivno poimanje političke funkcije dodijeljene akterima u kulturnom polju. Samo kada intelektualci, umjetnici i umjetnički radnici odbace strategije reprezentacije, oni mogu zauzeti aktivnu ulogu u prevladavanju dvaju aktuelnih modela univerzalnog intelektualca u doba neoliberalne instrumentalizacije: 1. intelektualaca koji neoliberalne odnose moći podupiru neposredno preko *think tankova*, 2. "medijskih intelektualaca" (Bourdieu) koji hrane mašine spektakla i svaki kompleksni spor čine nemogućim redukcionističkim i populističkim komentarima. Da bi se suprotstavilo tim reliktima i prekrajanjima lažne univerzalnosti progresivni kulturni političari moraju razviti strategije i programe koji podupiru modele umrežavanja specifičnih kompetencija i transverzalnih

suradnji koji prije potiču oblike subjektiviranja kao što je oblik "autora kao producenta" (Walter Benkamin) no mistificiranje i instrumentaliziranje umjetnika i intelektualaca.

Od interdisciplinarnosti prema transverzalnosti

Zajedno s Gillesom Deleuzeom i Félixom Guattarijem Michel Foucault uveo je pojam transverzalnosti, kojeg - barem u kontekstu kulturnog polja - valja pojmiti kao ofanzivnog nasljednika pojmu "interdisciplinarnosti". Dok je interdisciplinarnost postala mainstream temom i općim mjestom u svim vidovima suvremene umjetničke i teorijske produkcije, transverzalnost prekoračuje granice umjetničkog, akademskog i političkog polja. Koncept transverzalnosti ne implicira ulančavanje pojedinačnih točaka ili disciplina, već liniju bijega koja stvara nove smjerove s onu stranu postojećih točaka i stalnu promjenu. Pojam transverzalnosti tako je više od deskriptivnog instrumenta iz umjetničkog konteksta, on postaje konceptom za političke borbe.

Prvo, transverzalne borbe su one koje "nisu ograničene na neku određenu zemlju" (Foucault). Prema tome značenje transverzalnosti sastoji se u tome da ona predstavlja radikalno napuštanje nacionalnih diskursa. Naravno da je kulturno polje egzemplarno kada je riječ o razvijanju koncepata i realnosti Evrope - polje koje neprestano napreduje u pogledu proširenja, odnosno šire govoreći multilateralne transnacionalne suradnje. Međutim, takvi oblici multilateralne suradnje su komplicirani, riskantni i shodno skupi. To ih čini bitnom temom kulturne politike, te ih treba dalje razvijati programima koji mogu razbiti bilateralnu logiku koju preferiraju toliki brojni kulturni političari; programima koji ne konsolidiraju već postojeće veze i hijerarhije u kulturnom polju, već pokušavaju ojačati one strukture koje se nalaze "izvan" ili "s onu stranu".

Drugo, transverzalnost kao pojam usmjerena je protiv jednodimenzionalnih, ograničenih i partikularizirajućih koncepata. U kulturnom polju to znači međusektorske aktivnosti i suradnju s različitim poljima kao što su obrazovanje, politika ili znanost. Međutim, to ne znači ponavljanje općih mjesta interdisciplinarnosti kao što je "prelaženje granica između kazališta i likovne umjetnosti", već predlaganje i podupiranje novih oblika kolektivne suradnje između pojedinaca i organizacija iz najrazličitih polja djelovanja.

Dakako, u kulturnom se polju uvijek iznova stvaraju nove prakse umrežavanja koje se javljaju na stjecištima različitih država i različitih, inače međusobno odijeljenih područja znanja. Međutim, ono što je ovdje predmet diskusije jest trajno poticanje praksa koje koriste te metode ne bi li postigle transverzalizaciju društva. Temelj za tu vrstu transverzalnosti je mnoštvo transverzalnih struktura koje ne predstavljaju partikularne, izolirane (sub-)kulture, već sjeku kroz mnogobrojne različite situacije u jednom *patchworku* manjina. Valja podupirati mnoštvenost oblika kulturnih inicijativa u Evropi kako one ne bi morale popustiti pred pritiskom homogenizacije i partikularizacije. Ova iskustva i prednosti transverzalnih praksa u kulturnom polju valja sagledavati kao prototipove jedne buduće republike i stoga širiti kao modele za druga polja.

Iznova formulirati pristup.

Culture commons* namjesto *cultural industries

U posljednjih 30 godina kulturna politika na mnogim krajevima Evrope prepoznala je važnost toga da se potiču *cultural commons*, kulturna javna dobra, i pokušala je maksimalizirati pristup kulturi i kulturnim institucijama. Ti tokovi, često povezani s napredovanjem socijaldemokracija u Evropi (s konceptima kao što je "kultura za sve" u Njemačkoj), nisu međutim lišeni stanovitih problematičnih aspekata: jeftine ulaznice za kazalište, operu i muzeje ne mogu riješiti sve probleme estetske kvalitete i političke relevantnosti, pa se emancipatorno polazište toga "kultura za sve" često puta izvrgavalo u polazište za proizvodnju državno poticanih spektakla kao dijela populističke politike. U najnegativnijim slučajevima to je vodilo u nepoštene uvjete tržišnog natjecanja za nezavisne kulturne inicijative.

Pa ipak, pravo na opći pristup nije samo promjenilo površinu onoga što se opisuje kao "visoka kultura", već je postavilo standarde za novonastajuće sektore. Da bi se istražili i propagirali novi, participatorni oblici državljanstva nužno je ne samo osigurati politike javnog pristupa, već ih ofanzivno proširiti i trajno prilagoditi novim oblicima proizvodnje - primjerice u polju medijske ili digitalne umjetnosti, elektronske ili mrežne kulture.

S druge strane, čini se da temeljeći na konceptu i hypeu oko "cultural industries" postoji tendencija većeg koncentriranja na mogućnosti ekonomskog iskorištavanja nego li kritički, participatorni i politički potencijal kulturnih sadržaja. Kreativne industrije kao postfordističke verzije velikih kulturnih industrija (vidi Horkheimer/Adorno) prije da smanjuju opseg i koncepte onoga što je u opticaju kao "kultura". One oligopoliziraju pristup i stoga stoje u snažnom kontrastu spram shvaćanja kulture kao javnog dobra (*cultural commons*) i spram javnog pristupa kao i razvoja i *empowermenta* daljnjih i aktivnijih javnosti.

Pluralistički tokovi razvoja, promgrami poticanja javnog pristupa i modeli opće pristupnosti ponuda u kulturnom polju jedine su mjere za borbu protiv isključivanja od strane kulturnih klastera koji su vođeni poslovnim interesima i optimiranjem vlastitih izvora prihoda. Da bi se nešto moglo suprotstaviti jednostranoj usmjerenosti na ekonomsku argumentaciju (popunjenost publikom, neizravna profitabilnost, evaluacije itd.) nužno je ponovno ojačati aspekte javnog pristupa i participacije na svim političkim razinama.

Transparentnost i participacija zajedno znače kritika

Kada je riječ o problematikama transparentnosti, s jedne strane, i participacije, s druge, eurokrati misle da su one vezane uz probleme Evropske unije s imageom i euroskepticizam njenih građana. Ova logika niječe bitan aspekt isprepletenosti tih dvaju tema. Glavni kriteriji većine prijedloga reforme administracije EU-a, kriteriji participacije i transparentnosti ostaju lišeni značenja ne postave li se u međuodnos. U čemu se sastoji korist od transparentnosti, kada se nitko njome ne služi? I u čemu se sastoji korist od participacije, kada na razini donošenja odluka pravo sudjelovanja imaju samo nacionalni zastupnici?

Mehanizmi koji su nužni da bi se transparentnost učinila efektivnom ne sastoje se u postizanju konsezenca ili u većini zastupničkih glasova, već u aktiviranju što je moguće većeg broja pojedinaca i segmentarnih javnosti. Ovo je jedina i hitna alternativa diskursima sigurnosti i kontrole koji u upitnom obliku danas bujaju u postmodernim demokracijama. U kontekstu današnjeg društva kontrole protiv klasičnih strahova od apstraktne države (strah od gubitka prava na participaciju i samoorganizaciju, strah od anonimnih birokracija i preraspodjele resursa) ne smije se boriti monstruoznim kopiranjem političkih mehanizama nacionalne države, koje bi se transformiralo i multipliciralo na supranacionalnoj razini. Naprotiv, mora se proširiti transparentnost uz poticaj na neprestan i konstruktivan kritički moment.

Kritičko sporenje nije samo pokretač demokracije, već i jedina mogućnost da se strategije transparentnosti učini upotrebljivima. Ako se neće razvijati intelektualni, umjetnički, politički diskursi koji kritiziraju ono što se događa u Evropi, neće biti nikakvog interesa i nikakve participacije za evropske teme. Pojedinačni resursi, umjetnici, institucije i inicijative u kulturnom polju moraju se podupirati i mobilizirati za kontinuiranu kritičku refleksiju o općenitijim evropskim temama i za stalno sve obuhvatnije sudjelovanje u diskusijama i kritici struktura i diskursa "oficijalne" Evrope. Kulturno polje priprema tlo za debate, sporove i konflikte, za razliku i raznolikost, za trajno ljudsko postajanje.

Prijevod: Tomislav Medak